

УДК 368

Галушак В.В.*кандидат економічних наук,**доцент кафедри фундаментальних та спеціальних дисциплін
Чортківського навчально-наукового інституту підприємництва і бізнесу
Тернопільського національного економічного університету*

СТРАХУВАННЯ ЖИТТЯ В УКРАЇНІ: ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ ЙОГО РОЗВИТКУ

У статті розглянуто сучасний стан ринку страхування життя в Україні порівняно з європейськими країнами. З'ясовано причини, за якими діє механізм зменшення ризиків під час страхування життя. Визначено умови успішного розвитку страхування життя за кордоном.

Ключові слова: страхування в країнах ЄС, український страховий ринок, страховий ринок Західної Європи, динаміка розвитку закордонного страхування життя, шляхи розвитку ринку страхування життя в Україні.

Галушак В.В. СТРАХОВАНИЕ ЖИЗНИ В УКРАИНЕ: ПРЕИМУЩЕСТВА И НЕДОСТАТКИ ЕГО РАЗВИТИЯ

В статье рассмотрено современное состояние рынка страхования жизни в Украине по сравнению с европейскими странами. Выявлены причины, по которым действует механизм уменьшения рисков при страховании жизни. Определены условия успешного развития страхования жизни за рубежом.

Ключевые слова: страхование в странах ЕС, украинский страховой рынок, страховой рынок Западной Европы, динамика развития зарубежного страхования жизни, пути развития рынка страхования жизни в Украине.

Galushchak V.V. LIFE INSURANCE IN UKRAINE: THE ADVANTAGES AND DISADVANTAGES OF ITS DEVELOPMENT

The article considers the current state of the life insurance market in Ukraine in comparison with European countries. The reasons for the mechanism of risk reduction in life insurance are found out. Conditions of successful development of life insurance abroad are determined.

Keywords: insurance in EU countries, Ukrainian insurance market, insurance market of Western Europe, dynamics of development of foreign life insurance, ways of development of the life insurance market of Ukraine.

Постановка проблеми. Український страховий ринок є унікальним явищем. Почавши свій бурхливий, але водночас стихійний розвиток у ХХ столітті, страхова індустрія досі зазнає суттєвих змін. І багато в чому це відбувається завдяки приходу в Україну європейських інвесторів та досвіду, який вони принесли. Відповідно, в Україні сформувався досить специфічний підхід до інвестування у страховий бізнес, в системі якого головною ланкою виступають банки та пропонувані ними продукти. Отже, для довгострокових інвестицій ідеальними інструментами є страхування життя, надійність та ефективність якого доведена десятирічним та навіть столітнім досвідом інвестування в багатьох розвинених країнах. Саме тому розвиток ринку страхування життя в Україні є досить важливою проблемою, вирішення якої дасть змогу знайти шляхи ефективнішого захисту особи або її родини від економічної нестабільності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В науковому світі відомі численні спроби сформулювати теоретичні визначення сутності та змісту організації та розвитку ринку страхування життя. Серед авторів, які займалися цим, слід назвати таких, як Н. Адамчук, В. Базилевич, Н. Внукова, С. Осадець. Такі ж вчені, як А. Гвозденко, Л. Горбач, М. Мних, В. Шахов, Я. Шумелда, визначають ринок страхування життя найкращим інструментом для інвестиційних вкладень в країнах Західної Європи.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Однак питання розвитку ринку страхування життя як інструмента довгострокових інвестицій недостатньо досліджені. Тому можемо зазначити, що подальші дослідження у цьому напрямі є запорукою ефективного розвитку не лише ринку страхування життя, але й страхових компаній, що сприятиме підвищенню їхньої фінансової надійності та конкурентоспроможності.

Мета статті полягає у визначенні особливостей, проблем та перспектив розвитку вітчизняного стра-

хування життя, а також вивченні закордонного досвіду у сфері страхування життя задля пошуку шляхів покращення ситуації на страховому ринку України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Варто зазначити, що в європейських країнах страхування не потрібно нав'язувати, люди вибирають його усвідомлено як необхідний елемент соціального благополуччя. Адаже можливості для інвестування та накопичення в розвинених країнах набагато ширші, оскільки роботодавці самі зацікавлені в соціальній підтримці своїх співробітників, а законодавство дає змогу це робити без шкоди для бізнесу.

Відомо, що європейці вкрай педантично ставляться до своїх накопичень, і вже в молоді роки вони замислюються над тим, як забезпечити собі пенсію. Тим більше, що в більшості країн Західної Європи після економічної кризи одним з основних заходів стало реформування пенсійних систем. У зв'язку з цим значно прискорився перехід від застарілого механізму солідарної відповідальності до принципу приватних пенсійних накопичень. Безумовно, такі, нехай і непопулярні кроки з боку держави, значною мірою підвищили усвідомлення європейцями важливості додаткових можливостей для акумулювання особистого капіталу, одним з яких є страхування життя [7].

Водночас необхідно зазначити, що накопичувальне пенсійне страхування є тим прогресивним напрямом, котрий має високі шанси на розвиток. Адаже українці вкотре переконаються, що розраховувати на державні пенсії не варто, отже, інтерес до альтернативних способів забезпечити себе і своїх близьких фінансово на момент втрати працездатності найближчим часом буде стабільно високим. Проте реалізованим цей попит буде тільки за умови зростання довіри до страхування загалом і до компаній зокрема, для цього також, крім зусиль страхових компаній, важливими є державні гарантії.

В розвинених країнах страхування життя є насамперед інвестиційним інструментом. В Україні інвестиції у страхування життя не популярні переважно через те, що для нестабільних економік характерні прагнення до максимального заробітку та можливості швидко «забрати» гроші. А ось стабільним, розвиненим економікам властиві довгострокові вкладення з невисоким річним доходом (3% – добре, 6% – відмінно). Саме тому страхування життя існує в розвинених країнах у найрізноманітніших видах (від пенсійного накопичення або ризику передчасної смерті до неактуального для українців страхування немовлят на «дожиття до повноліття», яке європейці розглядають як спосіб накопичити кошти на освіту дитини) [7].

Крім того, в Європі та США традиційно розвинене так зване страхування життя з інвестиційною складовою (страхування “unit-linked”), коли страхова компанія, щоб підвищити прибутковість, використовує частину портфеля для інвестицій в ті інструменти, які є потенційно більш прибутковими, але й більше ризикованими, не ризикуючи всіма коштами клієнта.

Також зазначимо, що українці ще здавна вибрали депозит як базовий спосіб накопичення та збереження капіталу й продовжують робити на нього ставку і сьогодні. Та, на жаль, не враховують при цьому суттєві недоліки і ризики, які притаманні банківським вкладам. Європейці ж давно зробили чітке розмежування: банківський депозит може використовуватися лише як інструмент короткострокового накопичення, а тривалі капіталовкладення (на роки і десятиліття) довіряти банкам є необачним кроком. Українці ж ставляться до страхування життя з недовірою. Однак, якщо порівняти ці два продукти, можна сказати, що страхування за своїми якістьми є значно привабливішим інструментом [10].

Можна стверджувати, що головною перевагою страхування є надійність. Адаже модель роботи будь-якої компанії зі страхування життя така, що вона вже за своєю сутністю не може стати банкрутом. Всі резерви, які сформовані з накопичень клієнтів, відповідно до статті 31 Закону України «Про страхування», не є власністю страхової компанії, а відокремлені від її іншого майна [1]. Тому навіть в разі ліквідації компанії так звані математичні резерви, які перебувають на спеціальному окремому рахунку, будуть передані іншому страховику, якщо страховальники згодні з цим, або розподілені між клієнтами. Це, відповідно, робить компанію зі страхування життя стійкою до проблем в економіці загалом та на страховому ринку зокрема.

Зазначимо, що станом на 30 червня 2017 р. величина зміни резервів зі страхування життя в Укра-

їні становила 620,9 млн. грн. (табл. 1), що більше на 95,9% порівняно з аналогічним періодом 2016 р. Основна частина величини зміни резервів зі страхування життя, а саме 523,7 млн. грн., сформована за іншими договорами накопичувального страхування. За договорами страхування довічної пенсії, страхування ризику настання інвалідності або смерті учасника недержавного пенсійного фонду величина зміни резервів зі страхування життя становить 5,2 млн. грн. [9].

За підсумками I півріччя 2017 р. приріст резервів зі страхування життя становив 766,6 млн. грн. Найбільший приріст страхових резервів зі страхування життя (більше 50 млн. грн.) задекларували чотири страхові компанії “Life” у розмірах 476,1 млн. грн., 117,9 млн. грн., 69,6 млн. грн. та 54,5 млн. грн. (62,1%, 15,4%, 9,1% та 7,1% від загального приросту резервів відповідно) [9].

Також необхідно враховувати специфічні властивості страхового полісу, а отже, разом з накопиченням проводити захист від різних ризиків, зокрема смерті, інвалідності, нещасного випадку, критичних захворювань. Саме захист від непередбачених подій, які можуть мати негативний вплив на фінансове благополуччя страхувальника та його близьких, є головною відмінністю та важливою перевагою страхування від інших фінансових послуг. Страхова компанія захищає сім'ю навіть в разі смерті застрахованого і в перші роки дії договору виплачує повну страхову суму, яку страхувальник повинен був накопичити за весь термін полісу.

За роки останньої кризи жодна велика компанія зі страхування життя не залишила ринок, тоді як рахунок збанкрутілих банків йде на десятки. Однією з причин цього є те, що банки в процесі своєї діяльності оперують чужими грошима та повноцінного перестраховування коштів не здійснюють, працюючи за принципом часткового резервування. І якщо в банк за своїми депозитами одночасно прийде велика частина клієнтів, то банківська установа з високою ймовірністю не зможе повернути гроші тим, хто звернувся, отже, настане банкрутство [8].

Навіть якщо під час банкрутства банку повернення депозиту забезпечується Фондом гарантування вкладів, акумульовані активи якого нині складають близько 5,5 млрд. гривень і покривають лише 1,3% всіх депозитів фізичних осіб, які розміщені в усіх банках, то цього замало. До того ж якщо резерви страхової компанії, сформовані відповідно до законодавства, здатні компенсувати вимоги всіх страхувальників, то розмір компенсації Фондом гарантування обмежений планкою у 200 тисяч гривень. А це означає, що коли депозит перевищує цей обсяг, то вкладнику доведеться «вибивати» решту

Таблиця 1

Зміна резервів зі страхування життя за I півріччя 2016–2017 рр.

Показники	Станом на 30 червня 2016 р.	Станом на 30 червня 2017 р.	Темпи приросту
	млн. грн.		%
Величина зміни резервів зі страхування життя	317,0	620,9	95,9
зокрема, величина, яка відповідає: інвестиційним доходам, що застосовуються для розрахунку страхових тарифів	107,7	107,8	0,1
індексації розмірів страхових сум та (або) страхових виплат за офіційним індексом інфляції	23,6	27,0	14,4
частині інвестиційного доходу від розміщення коштів резервів зі страхування життя, що залишилась після передбачених статтею 9 Закону України «Про страхування» обов'язкових відрахувань в математичні резерви та вирахувань витрат страховика на ведення справи	143,4	158,1	10,3

суми в процесі банкрутства банку, який може тривати роками [6].

Не менш важливим є розмежування даних двох продуктів і з точки зору прибутковості. Так, страхова компанія забезпечує певний дохід не на 1–2 роки, а на 10–15–20 років, незважаючи на те, в якому стані перебуває економіка. Банки ж дуже сильно залежать від економічних та політичних процесів у країні. Це приводить до того, що вони навмисно піднімають ставки по депозитах. Жодна компанія зі страхування життя не піде на подібний крок, адже вона працює в жорстких рамках законодавства, а структура її вкладень націлена на максимальний захист коштів застрахованих осіб, тому ризикувати грошима клієнтів страховик не має права. До того ж якщо оцінювати середнє значення прибутковості протягом багатьох років, то накопичувальний поліс у 90% випадків дає змогу як перекрити індекс інфляції, так і отримати прибуток. Згідно зі статистикою в середньому бонуси разом з гарантованим доходом за валютними полісами складають приблизно 6%, за гривневими – близько 12,5%. Отже, це означає, що страхування життя є інструментом не тільки накопичення, але й заробітку [8].

Згідно з даними Європейської федерації страхування приватними особами у 2017 р. були придбані для себе 78% страхових полісів зі страхування життя. Тоді як загальна кількість застрахованих європейців становила приблизно 90–93% від усього населення. Відповідно, згідно з даними Ліги страхових організацій України, у 2017 р. договори страхування життя уклало близько 6–7% населення [6]. Обсяги надходжень валових страхових платежів та валових страхових виплат зі страхування життя в Україні за 2014–2016 рр. станом на 30 червня 2017 р. зображено на рис. 1 [9].

Потрібно враховувати й той факт, що страхові компанії мають досить гнучкий підхід до клієнта і навіть за настання у страховальника фінансових труднощів прагнуть уберегти його від розриву договору. Також з третього страхового року страховальник має право розбити річний платіж на кілька частин та оплачувати власний договір раз на півроку або на квартал, що істотно знизить навантаження на його сімейний бюджет.

Обсяг валових страхових виплат зі страхування життя станом на 30 червня 2017 р. становив 265,9 млн. грн., що на 34,3% більше порівняно з відповідним періодом 2016 р. (станом на 30 червня 2016 р. він складав 198,0 млн. грн.) [9].

Слід звернути увагу на те, що компанії зі страхування життя допомагають перенести кращий зарубіжний досвід в нашу країну, демонструючи високий ступінь захисту капіталу за довгострокового горизонту капіталовкладень, а також лояльність і гнучкість для своїх клієнтів. Це саме ті якості та переваги, які європейці усвідомили раніше за нас, і вже десятиліттями вони довіряють свої гроші накопичувальному страхуванню, обґрунтовано вибираючи його як один з кращих інвестиційних інструментів.

Крім того, не варто забувати про індексацію, коли страховик дає змогу клієнту щорічно переглядати розмір страхового платежу, коректуючи його на індекс інфляції, що дає можливість забезпечити максимальну ефективність накопичень. Якщо ж вкладнику, який оформив депозит, терміново знадобляться кошти, банк не буде пропонувати альтернативу, а прийме рішення відповідно до своїх внутрішніх правил. Здебільшого це закінчиться штрафом клієнта за дострокове розірвання, що рівносильне втраті практично всіх накопичених за депозитним договором відсотків [4].

Головною відмінною особливістю ринку страхування життя в нашій країні є низький рівень проникнення. Причин кілька, а саме відсутність культури страхування, нестабільність національної валюти, що зводить нанівець інвестиційну привабливість страхування, відсутність довіри до гравців фінансового ринку з боку населення.

Однак потрібно розуміти, що європейські традиції страхування докорінно відрізняються від українських. Наприклад, коли в Європі страхування життя тільки починало розвиватися, ризикове страхування знаходилося вже на дуже високому рівні. В Україні ж ризиковий ринок йде практично нога в ногу з ринком страхування життя. Це створює додаткові складнощі та проблеми як для страхових компаній, так і для клієнтів, яким досить складно прищепити усвідомлення того, що страхування – це реальна потреба та необхідність (рис. 2).

Сьогодні українці більше схильні купувати ризикове страхування життя, оскільки термін дії договору від одного року. У сформованій ситуації невизначеності та економічного спаду, банкрутства ключових банків на ринку, валютної дестабілізації громадяни України неохоче укладають накопичувальні договори на тривалий термін.

З іншого боку, незалежно від країни людина починає піклуватися про своє майбутнє лише після того, коли знаходить роботу, яка приносить стабіль-

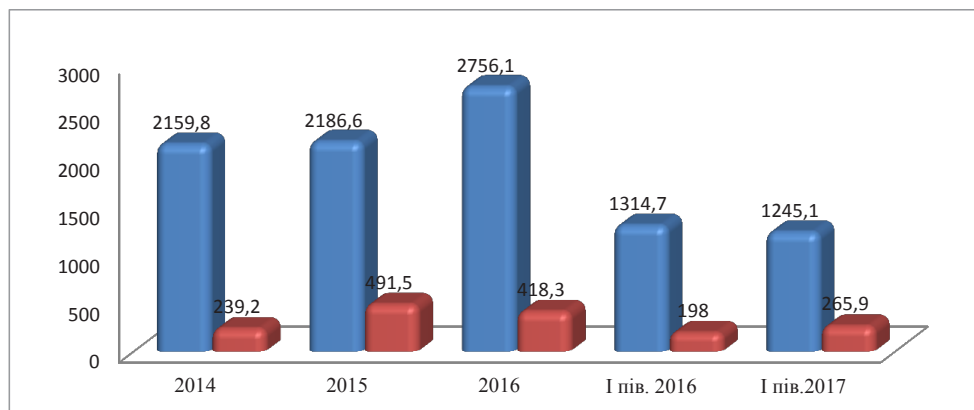

Рис. 1. Динаміка страхових премій та страхових виплат зі страхування життя за 2014–2016 рр., I пів. 2017 р. (млн. грн.)

Рис. 2. Зовнішні та внутрішні проблеми розвитку ринку страхування життя в Україні

ний дохід. І, відверто кажучи, навіть в європейських країнах люди перш за все більше приділяють часу тому, яку машину або квартиру купити, ніж тому, яку страхову компанію вибрати. І в цьому полягає велика заслуга громадської свідомості та досить високого рівня життя. Будь-який європеєць розуміє, що йому важливі не тільки ті доходи, які отримує його родина зараз і сьогодні, але й ступінь захищеності матеріального та фінансового благополуччя в майбутньому. Саме тому рівень проникнення страхування у життя людей в Західній Європі сягає 80–90%, оскільки вони розуміють глобальну роль страхування для суспільства, його користь і, що важливо, його механізм роботи [7].

Українці, на жаль, в підході до захисту своєї стабільності та благополуччя поки що набагато менше відповідальні. І якщо страхування майна увійшло вже в звичку, то захист життя та здоров'я відходить на другий план. А на покупку накопичувального поліса наші співгромадяни не прагнуть вишукувати та виділяти додаткові кошти, оскільки не вважають це першочерговим та пріоритетним.

Висновки. Отже, вітчизняний страховий ринок має дуже хороший потенціал розвитку. По-перше, це пов'язане з поступовим, нехай і повільним, але зростанням культури страхування з боку населення, причому позитивний досвід використання страхових продуктів вже переважає негативний. По-друге, привабливість такого популярного та поширеного інструмента, як банківський депозит, продовжує знижуватися, тому що банки не можуть забезпечити належний рівень надійності та прибутковості для своїх вкладників. Водночас продукти накопичувального страхування вже зарекомендували свою привабливість і здатність захистити капітал страховальників. По-третє, все вагомішого значення набу-

ває пенсійна реформа, яка змушує замислитися над тим, що держава не має можливості підтримувати гідний рівень пенсій для населення. Причому чим далі, тим фінансові можливості державної системи пенсійного забезпечення слабші. А це означає, що в майбутньому у вигаши будуть ті пенсіонери, які, будучи працездатними зараз, вже починають самотійно здійснювати накопичення.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Про страхування: Закон України; зі змінами, внесеними згідно із Законами від 1 січня 2017 р. № 1792-VIII (1792-19). ВВР. 2017.
2. Андрус М. Проблеми розвитку особистого страхування населення в Україні. Вісник Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського. 2015. Вип. 5. С. 782–786.
3. Рейтинг страхових компаній України. Insurance. URL: <http://forinsurer.com/ratings/nonlife>.
4. Статистика страхового ринку України. Форіншурер. URL: <http://forinsurer.com/news>.
5. Климова М. Фінансове управління і фінансова стійкість страхових компаній. URL: <http://www.hi-edu.ru/e-books>.
6. Ліга страхових організацій України «Аналіз страхових ринків». URL: <http://uainsur.com/stats/analiz>.
7. Накопичувальне страхування у Європі – аналіз ринку. Invest-insurance. URL: <http://invest-insurance.ru/nakopitelnoe-strahovanie-v-evrope>.
8. Новини страхування. Форіншурер. URL: <http://forinsurer.com>.
9. Підсумки діяльності страхових компаній за I півріччя 2017 р. / Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг. URL: <https://forinsurer.com/files/file00621.pdf>.
10. Світові тенденції страхового ринку у 2015 р.: прогноз на 2016–2017 рр. URL: <http://www.allinsurance.kz/index>.
11. Статистичні дані за I півріччя 2016 р. / Фонд соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України. URL: <http://www.social.org.ua/activity/stat?start=1>.